

Predátorské časopisy

Pod heslem „predatory journals“, event. „predatory publishers“ nalezneme v Googlu téměř 550 000 odkazů; je to tedy velmi aktuální problém, který se v plné míře objevil až koncem prvního desetiletí tohoto století. A je to problém velice vážný a velice složitý.

V biologii slovo predátor znamená přirozený nepřítel. Domnívám se však, že tyto časopisy nejsou nepřitelem přirozeným – lépe by jim slušel název parazitní, kořistnické nebo pirátské. Fenomén predátorských časopisů (PČ) úzce souvisí s časopisy „open access“. Jak známo, kromě tradičních časopisů s předplatným existují čtyři hlavní typy časopisů „s otevřeným přístupem“: tzv. zlatý, který je zdarma pro čtenáře, ale autor platí za publikování, tzv. zelený, v němž autor sám své články archivuje v úložišti, tzv. platinový, který je zdarma jak pro čtenáře, tak i pro autory, a konečně časopis „s odloženým volným přístupem“. Tohoto úvodníku se týká pouze první typ. Potíž je v tom, že publikování v časopisech s otevřeným přístupem se vlastně nelze vyhnout: Vědecké publikace jsou jak známo financovány z velké části za peníze daňových poplatníků, a tak USA i EU rozhodly, že v těchto zemích musí být digitální formy vědeckých textů přístupné zdarma, protože poplatníci za ně již jednou zaplatili. Jinými slovy: výsledky výzkumu financovaného např. z evropských grantů musí být publikovány v „open access“ časopisech.

V čem spočívá škodlivost PČ? Především v tom, že znehodnocují vědecké publikování jako celek, protože je znevěhodňují. Tím upadají to, co by bylo možno nazvat „kulturou vědeckého publikování“. Dále v tom, že jsou založeny za účelem zisku, kořistí peníze od autorů a neposkytují za to odpovídající hodnotu. Zneužívají toho, že je relativně snadné v nich publikovat (tzv. „easy articles“), čímž jsou lákavé pro všechny, kdo se potřebují za každou cenu vykázat publikací – rychle, levně a bez větších problémů. To zároveň otevírá možnost publikování plagiátů, případně i článků na politickou objednávku. Často se v nich objevuje pseudověda, a tím i v některých autentických databázích, které jejich články z nevědomosti indexují. Mízí tím jasná hranice mezi reálnou vědou a pseudovědou. Některé farmaceutické společnosti používají PČ k propagaci svých výrobků tím, že si od najatých „vědců“ v nich nechají publikovat články, popisující skvělou účinnost nových léků. PČ nabízejí své „služby“ na internetu prostřednictvím spamů – jistě i vy občas dostáváte „call for papers“ z neznámých adres, obsahujících obskurní názvy.

A pozor: naopak i nevinný časopis může být falešně obviněn z predátorství, např. v konkurenčním boji.

Jak se PČ poznají? Často je to obtížné. Příznaky, které by měly vzbuzovat podezření, jsou tyto:

- PČ vždy využívají „zlatý model“ otevřeného přístupu;
 - předstírají, že jsou legitimní; mají většinou dobře udělané webové stránky, napodobující zavedené a respektované časopisy a jejich praxi;
 - často je jejich název odvozen od podobných, ale seriózních časopisů jednoduše tak, že do jejich názvu je vloženo jiné slovo;
 - některé z nich mají v názvu „Institutes“, „Associations“ nebo „Centers“, případně podivné zkratky;
 - přes svou krátkou existenci mívají i podezřele vysoký (vymyšlený) impakt faktor;
 - velmi často mají své sídlo v Asii (většinou v Indii), ale i v Evropě. Ale pozor, zdaleka ne všechny časopisy z asijských nebo arabských zemí jsou predátorské!
- Aby to ale nebylo tak jednoduché, i v PČ se mohou objevit (nejspíš omylem) i kvalitní články.

Již existují i společnosti, které ve svých databázích časopisů mají i ty predátorské s falešnými impakt faktory. Některé dokonce ty falešné IF predátorům prodávají.

Neuvěřitelně drze působí fenomén „unesených“ časopisů. Pachatelé si prostě vyberou nějaký seriózní časopis, převezmou z jeho stránek úplně vše, od názvu, přes ISSN, logo a adresu až k impakt faktoru, umístí tyto údaje na svou vlastní webovou stránku, prostřednictvím spamů ji šíří po internetu, nabízejí možnost publikování, pak inkasují peníze a dodané rukopisy bezeskrupulí (a většinou bez recenzí) publikují. Jde doslova o padělané časopisy. Těžko tomu uvěřit, ale takových padělaných časopisů je více než sto.

Tento úvodník není veselé čtení. Navíc, problém zvaný PČ není zdaleka jediný, který sužuje vědeckou obec a její publikační aktivity. Nejsem samozřejmě schopen podat návod, jak se predátorským nebo uneseným časopisům vyhnout. Úplný seznam asi neexistuje. Zkusil jsem testovat přítomnost čtyř časopisů, označovaných jako predátorské, na Web of Science, a žádný z nich jsem tam nenalezl. Zdálo by se tedy, že nepřítomnost časopisu v tomto vyhledávací by měla pro varování stačit, ale není to asi úplně spolehlivé. Kromě toho existují časopisy, které na WoS nejsou vůbec, a přitom nejsou predátorské.

Bud' me tedy ostražití!

Jiří Podešva

Inspirováno přednáškou Dr. Jeffrey Bealla z University of Colorado v Denveru, přednesenou dne 2. 6. 2016 v budově Akademie věd na Národní třídě v Praze v rámci konference nazvané Parazitické vztahy v akademickém publikování.